

על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו

1. במדבר פרק ט

(טו) וביום הקים את המשכן פסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר: (טז) כן יהיה תמיד הענן וכסנו ומראה אש לילה: (יז) ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכון שם הענן שם יחנו בני ישראל: (יח) על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל מי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו: (יט) ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו: (כ) ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו: (כא) ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או יומם ונעלה הענן ונסעו: (כב) או ימים או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכון עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו: (כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה: פ

2. שמות פרק יג

(כ) ויסעו מסכת ויחנו באתם בקצה המדבר: (כא) וה' הלך לפניכם יומם בעמוד ענן ולחיתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: (כב) לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם:

3. העמק דבר במדבר פרק ט

(טו) ובערב יהיה - אותו הענן עצמו היה בלילה מראה אש, ולא כמו הענן שהלך לפני ישראל שהיה עמוד אש אחר בלילה, וכלשון הפסוק להלך י"ד: "ובעמוד ענן אתה הולך לפניכם יומם ובעמוד אש לילה", ולא עוד אלא שהיה עמוד האש מקדים לבא קודם שהלך עמוד הענן, אבל זה היה הענן שהלך לפני ישראל, מה שאין כן הענן שעמד על המשכן כתיב [להלן י"ד י"ד]: "וענך עומד עליהם", אינו אלא ענן אחד והוא האש בלילה, והכי מתבאר להלן מקרא כ"א ובספר שמות מ' ל"ח ושם י"ג כ"ב:

4. רש"י במדבר פרק ט

(יח) על פי ה' יסעו - שנינו במלאכת המשכן: כיון שהיו ישראל נוסעים - היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשא אומר: "קומה ה'", ונסע דגל מתנה יהודה, זו בספרי: ועל פי ה' יחנו - כיון שהיו ישראל חונים, עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה, ולא היה נפרש עד שמשא אומר: "שובה ה' רבבות אלפי ישראל" - הוי אומר על פי ה' וביד משה:

5. רמב"ן במדבר פרק ט

(יט) וטעם ובהאריך הענן - לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים, והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאווים מאד לנסוע מן המקום, אעפ"כ לא יעברו על רצון השם. וזה טעם "ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו" - כי מיראת השם ומשמרם משמרת מצותו לא יסעו. וכן "אם יהיה הענן ימים מספר" כשנים או שלשה ימים, והיו העם יגיעים מאד וענה בדרך כחם, יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן: וסיפר עוד (פסוק כא), כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו בבקר אף על פי שהוא טורח גדול להם. ולפעמים יעמוד הענן יומם ולילה, כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר, וינוח הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה, ונעלה בבקר השני ונסעו, והוא טורח גדול מן הראשון, כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך, ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך. או יומים (פסוק כב), ויסעו בלילה. ויתכן שאירע להם במסעות שעשו כמסופר בכאן ולא בעינו אחר, כי עמד הענן מערב ועד בקר ויומם ולילה ויומים וחדש ושנה, ולכך

הזכיר הכתוב אלו השעורין בפרטן. ועמד שנים רבות כאשר הזכיר תחילה, כגון בקדש שאמר (דברים א מו): "ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישתם":

6. רש"י הירש במדבר פרק ט

(טז - כב) הענן היה שבט הרועה, שרועה ישראל גילה בו לצאן מרעיתו היכן ומתי יחנו, מתי ולאן יסעו. וכמתואר כאן, לא היה אפשר לחזות מראש את רצונה ואת כוונתה של הנהגה זו. עיתים חנייה ממושכת, עיתים חנייה של ימים ספורים בלבד, עיתים חנייה של לילה אחד, של יום ולילה, של יומיים, חודש או שנה. וכמבואר על ידי רמב"ן, לא היה כל סימן שיודיע מראש את משך זמן החנייה, ולפיכך כל אימת שהענן נתן סימן לחנייה, היה עליהם לעשות את כל ההכנות לחנייה ממושכת - על מנת כן שאולי יהיה עליהם לפרק את הכל כעבור שעות אחדות כדי ללכת אחרי הענן. הנה זו תורת המסע במדבר, שלמדנו ממנה לדורות עולם היאך ללכת אחרי ה' באמונה ובמסירות. למדנו ממנה לקבל את הנהגת ה', אפילו איננה מובנת לנו: עיתים הוא מורה לנו לעזוב את מה שהתחלנו לאהוב זה עתה, ועיתים הוא מטיל עלינו להחזיק מעמד במצב בלתי רצוי - ואף על פי כן נקבל ונקיים בשמחה את כל מה שהוא מצווה עלינו, שכן בהיותנו תחת שבט הנהגתו נחוש באושר תמיד, ועצם נאמנותנו וציותנו לה' הוא שיעניק לנו אושר. ותמיד נהיה מוכנים להשליך את יחבנו על ה', נלך אחריו למטרות לא ידועות ובדרכים לא מובנות, ניחל ונצפה לו בסבלנות או נלך אחריו באומץ - הכל על פי הוראת הנהגתו.

אולם אם נעיין עוד בתרגילים - מבחנים אלה, שה' חניך בהם את עמו לדורות עולם, הרי נראה שלא המאמצים של מסעות ארוכים, אלא בעיקר ההמתנה הסבלנית בחנייה ממושכת היא המובלטת כאן כניסיון לעם. אין הכתוב אומר דבר על משך זמן המסעות, אך הוא מזכיר פעמים אחדות את ההמתנה בשהייה ממושכת... נראה אפוא, שהכתוב מדגיש בעיקר את הסבלנות של המתנה וציפייה ממושכת. דבר זה מובן אם נזכור את המדבר הגדול והנורא, שלא הסביר פנים לעוברים בדרכיו, ונזכור ביחוד שהעם ידע יפה שמחוז חפצו לא היה במדבר אלא מחוצה לו, וכל שהייה באחד ממקומות המדבר רק הרחיקה אותו ממחוז חפצו המובטח, והדברים אמורים ביחוד בתקופה שעדיין לא נגזר עליהם להיות נודדים ארבעים שנה. בתרגילים אלה קנו את מידת הכניעה השקטה והסבלנות המצפה באמונה שעתידים הם להיות זקוקים לה בנדודיהם ב"מדבר העמים" (יחזקאל כ, לה) במשך מאות רבות של שנות גלות, ועליה אמר הנביא: "אם יתמהמה חכה לוי" (חבקוק ב, ג).

7. נתיבות שלום פרשת בהעלותך

הנה התורה הקדושה היא נצחית ומלמדת ליהודי את דרך ה', ויש לבאר מה הנצחיות בפרשה זו, ומהי דרך ה' שיש ללמוד ממנה. ויש לומר שיום הקים את המשכן מרמוז על המשכן הפרטי אהל שכן באדם, כמו שכתוב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" - בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד, שהוא ציווי הש"י שכל יהודי יקים בעצמו בית המקדש מקום השראת השכינה. וזהו שנאמר: "וביום הקים את המשכן" לשון נסתר, ולא כתוב: "וביום הקים משה את המשכן", דקאי על כל יחיד הבונה את משכנו הפרטי. "וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן" - כאשר יהודי מקים את משכנו, מיד קמים עליו נסיונות בבחינת ענן המורה על הסתר וחשכות. "ובערב יהיה על המשכן כמראה אש" - ערב הוא זמן התגברות החומריות והתאוות שהיצה"ר בוער בו כמראה אש. ועל יהודי לדעת שכל זה הוא נסיונות החיים, כמרומז בהמשך הפסוק: "כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה", שכך הוא הסדר תמיד בכל ימי חינו של יהודי שעובר תמיד נסיונות של הסתר ושל אש היצה"ר. "ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל", שיהודי

ידע שכל אלה הנסיונות מוליכים אותו לקראת הטוב, שכאשר תסתלק החשכות, בעת העלות הענו, אחרי כן יסעו בני ישראל, אז יסע ויעלה ממדרגה למדרגה, החשכות מביאה אח"כ לאור גדול. וכמו שאמר חז"ל (אבות פרק ה משנה ג): עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם, שלכל השגותיו ומדרגותיו הגיע אברהם אבינו ע"י הנסיונות שעברו עליו. וכן איתא במדרש (ב"ר פנ"ה) על הפסוק: "והאלהים נסה את אברהם", שמביא על זה מאמר הכתוב: "נתת ליראיך נס להתנוסס", נס מלשון נסיון, נסיון אחר נסיון, שהם עוברים תדיר נסיונות, וכן נס הוא מלשון גדולה, כנס הזה של ספינה שהוא גבוה מאוד ונראה למרחוק, בשביל לנסותם ולגדלם בעולם, שכדי להעלותם למדרגות עליונות הרי הם צריכים לעבור נסיונות. וזאת מלמדת התורה בפרשה זו ש"כן יהיה תמיד הענו יכסנו ומראה אש לילה", זהו סדר החיים של יהודי, חיים הרצופים נסיון אחר נסיון, אך כל זה מביא ל"נתת ליראיך נס להתנוסס", שלפי העלות הענו מעל המשכן, כאשר מסתלק החושך, יסעו בני ישראל, או אז מתחיל הוא לנסוע ולהתעלות למדרגות גבוהות.

8. הרב חיים זרוקמן זצ"ל

...כל מי שקורא את האריכות הגדולה שבפסוקים עומד ותמה: לשם מה חוזרת התורה פעמים רבות על כלל אחד, שניתן למוסרו בפסוק אחד בלבד? מה מוסיפות לנו הדוגמאות הרבות שמביאה התורה? ומדוע מקדישה התורה לעניין פשוט זה מקום נרחב כל כך? כבר עמד הרמב"ן על האריכות שבלשון הכתוב, ובאר מדוע ראתה התורה לפרט כל אחת מן הדוגמאות הרבות, ומה חידוש יש בכל אחת מהן... אולם גם אחרי דבריו של הרמב"ן אנו רואים צורך לחזור ולשאול: לשם מה כל התיאור הזה? האם כל הפירוט הנרחב נועד רק בשביל להראות כיצד שמר העם במדבר את דברי ה' יתירה מזאת. הדוגמאות הרבות מתארות מקרים מציאותיים שהתרחשו במהלך נדודי ישראל במדבר, אבל על מציאות זו עצמה ניתן לשאול: בשביל מה התנהלו הדברים כך? מדוע, באמת, נתון היה המסע לשינויים רבים כל כך? חנייה של לילה אחד, של יום ולילה, יומיים, חודש, שנה - האם יש טעם ותכלית לכל הטורח הזה?

נראה לומר שצורת ההתנהלות הזו של מסע ישראל במדבר היא גורם מחנך רב משמעות, ומשום כך ראתה התורה צורך לפרט אותו באריכות רבה ביותר. צריך להבין שדור המדבר עובר כעת "סדרת חינוך" גדולה, שמטרתה להכשיר את העם לקראת ייעודו בארץ ישראל. ארבעים שנות הנדודים במדבר היו שנים של חינוך ושל הכנת תשתית להגשמת תפקידו של העם בארץ: גילוי שכינה וקידוש שם ה' בעולם. ניתן לציין כאן שלוש נקודות שעולות ומתבהרות מתוך הפסוקים: א. **חיי עם ישראל במדבר היו חיים ניסיים:** המן, השלו, בארה של מרים - כל אלו היו מציאות יומיומית בחיי המדבר. ניתן, כמובן, לבאר שהצורך בניסים הרבים היה צורך קיומי, כיוון שבלעדיהם לא ניתן היה להתקיים במדבר הנורא. אולם יש כאן משמעות עמוקה יותר. **החיים הניסיים הפגישו את עם ישראל כל הזמן עם הקב"ה. הניסים הקיומיים הבהירו לעם כל הזמן מי הוא המקיים את הכל ומחיה את הכל. הבהרה זו הינה הכרחית לקראת הכניסה לארץ. שם יתנהלו החיים באופן טבעי, ללא ניסים גלויים. אולם גם שם, ודווקא שם, על העם יהיה להבין עוד יותר מי הוא המקיים ומחיה אותו.** על העם להתרגל ולהכיר בעובדה שגם בארץ ישראל - ה' הוא שנותן את הלחם, ובלעדיו אין חיים. ה' נותן מים על טבעיים במדבר, כדי שהעם יכיר ויחוש שה' הוא שנותן גם את המים הטבעיים, וגם בארץ ישראל יכיר העם שהכל נהיה בדברו. רעיון זה ביאר ר' שמעון בר יוחאי לתלמידיו, ששאלוהו: "מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה (באופן שיספיק להם לכל השנה)?" ענה על כך רשב"י במשל: "למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו בכל יום" (יומא עו

ע"א). הנמשל ברור: המן ירד בכל יום כדי שבכל יום יוכל העם להיפגש עם הקב"ה. על ידי הקיום הניסי ניתן להכיר בכך שהקב"ה מקיים אותנו גם במציאות הטבעית של החיים בארץ ישראל.

ב. הרעיון השני בא לידי ביטוי בעצם המבנה של מחנה ישראל במדבר. לקראת מסעו של העם אל ארץ ישראל היה צורך בארגון המחנה ובסידורו, על מנת להבטיח ניהול תקין ומסודר של המחנה. לשם כך נערך מפקד, נקבעו הדגלים והועמדו השבטים. אבל מעבר לצד הארגוני-טכני של מבנה המחנה במדבר - ארבעה דגלים, לארבע רוחות השמים, ובמרכזם אוהל מועד - יש בו גם מהות עניינית. מבנה זה מבטא את המבנה האמיתי של עם ישראל, כפי שהוא צריך להיות בארץ. **העם השלם, איש על מחנהו ואיש על דגלו, מורכב מגווונים שונים וממאפיינים שונים של כל שבט ושבט, של כל אדם ואדם. אך כל השבטים כולם יונקים את חייהם ואת נשמתם מתוך התורה. ארבעים שנה מהלך המחנה כך שאוהל מועד במרכזו, כדי להחזיר אל ליבו את מרכזיותה של התורה ושל דבר ה' לכל רבדיו של העם. רק כאשר יודרך העם וינהל באופן רעיוני על פי אותה צורה שאליה התרגל בזמן הליכתו במדבר באופן מעשי - יוכל להגשים את ייעודו בעולם.** האבן עזרא מחדד את הדברים עוד יותר ומתאר, "שהיה לדגל ראובן צורת אדם, ובדגל יהודה צורת אריה, ובדגל אפרים צורת שור, ובדגל דן צורת נשר, עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא" (אבן עזרא לבמדבר ב, ב, ומקורו בדברי חז"ל בבמדבר רבה ב, י). מחנה ישראל מהווה, בצורתו ובארגונו הפנימי, את מרכבת ה' בעולם. עד כדי כך! אין דרך חודרת מזו להמחיש לעם את ייעודו ואת תפקידו לגילוי השכינה בעולם. כך מתכוונן עם ישראל לקראת יישום תכלית זו בארץ ישראל.

ג. הרעיון השלישי כולל את שני קודמיו. התנהלות ישראל במדבר היתה על פי ה': "על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו". למעשה, כל ייעודו של עם ישראל בעולם הוא "על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו". עם ישראל מייצג את האידיאה האלוקית בעולם, וכל חייו נועדו להגשמתה. כל תנועותיו ופעולותיו של העם בעולם הינן אך ורק על פי ה'. לצורך הטמעת עניין זה היה צורך בתרגולים רבים. על העם היה להפנים את עובדת התמסרותו לרצון ה'. לשם כך נועדו השינויים הרבים: חנייה של יום אחד, של יומיים, של חודש, של שנה - כל אלו הרגילו את העם באופן מעשי לערך האמיתי של חיים, חיים של מסירות נפש לרצון ה'. ומה הם חיים אלו? הווה אומר: התורה ומצוותיה. מצוות התורה דורשים מהאדם ומהעם התמסרות מוחלטת לדבר ה'. כל מעשיו של האדם מישראל, כל אורח חייו מוכתב ומנוהל על פי התורה ולאור מצוותיה. מדגישים זאת חז"ל במדרש: "אמר ר' פנחס בר חמא: לכל מקום שתלך - המצוות מלוות אותך: ככי תבנה בית חדש" - "ועשית מעקה לגגך". אם עשית לך דלת - המצוות מלוות אותך, שנאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך". אם לבשת כלים חדשים - המצוות מלוות אותך, שנאמר: "לא תלבש שטענז". אם הלכת לגלח... אם היה לך שדה והלכת לחרוש בתוכה... אם זרעת אותה... אם קצרת אותה - המצוות מלוות אותך" (דברים רבה ו, ג). מנקודת מבט אחרת ממחשיבים זאת חז"ל במדרש נוסף, על הפסוק "אור זרוע לצדיק": "זרע הקב"ה את התורה ואת המצוות להנחילם לישראל... ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל" (במדבר רבה יז, ה). כל תחומי החיים, כל פעולותיו של האדם - על פי ה' ייסע ועל פי ה' יחנה. זו מציאות חייו של עם ישראל לאורך כל הדורות, וזהו ייעודו האמיתי: ללכת לאור פני מלך, על פי ההנחיה האלוקית שבאה לידי ביטוי בתורה ובמצוותיה. בכך זוכה כל אדם מישראל להדרכה אלוקית מוחלטת. אדם שחי לאור הכוונת התורה ובקיום מצוותיה הרי הוא הופך לנדבך נוסף בבניין הגדול של כלל ישראל, ושותף למשימתו הגדולה ורבת המשמעות, לגילוי השכינה, להופעת התורה ולקידוש שם ה' בעולם.